

Vikingerne og Agger, udpluk af Nordvestjyllands historie

Vikingetiden ophørte her omkring i år 1085

I 1913 kunne man læse at Struer oprindeligt må have heddet Struger, senere Struger, afledt af ordet struk, der betyder "indsnævring af en strøm" idet kilen indsnævres med 2 odder, samt at et sagn fortalte, at Knud II den Hellige (1080-86) lod en flåde opankre i Kilen, udrustet for at indtage England. De fleste lokale beboere er overbeviste om at Kilen har været samlingsstedet og man har også haft et ekkolod inde i Kilen og set nogle spor af noget der kunne være vragester, uden at man fandt bevis for at det var vikingevrag.

I 1913 konkluderede avisen Konkordia: "Hvis Vikingeskibene var opankret i Kilen, så måtte der have været god sejlads gennem snævringen til Kilen, som også fungerede som vadested og derfor ikke var særlig dybt".

Om vikingerne søgte så langt ind er de lærde til gengæld i tvivl om. Vikingerne var gode søfarere og viste at opdriften i saltvand var højere end i brakvand og selv om dybdegangen på et fuldtastet langskib (sejlførende krigsskib med 40-50 vikinger) var knap 1 meter og en vægt på 6-8 tons så ville den formentlig ligge så dybt i Kilens brakvand, at den ikke kunne komme over det lave vand ved vadestedet, som tilsyneladende altid har ligget der. Desuden ville vikingerne være lukket i en fælde, hvis der opstod en situation der krævede flugt.

Og da skibene efter skrifterne ventede på en gunstig østenvind, så skulle vikingerne ro ud af Kilen før de kunne sætte sejl og udnytte vinden. Noget tyder da også på, at vikingeskibene har ligget langt nordligere. Eller at de har ligget flere steder i Limfjorden.

I Sven Aggersøns beretning om flådens samlingssted i året 1085: "At den flåde hvormed "Knud den II (senere efter sin død ophøjet til helgen i 1101) ville gøre togt til England, samledes i [Humla](#), hvor han ventede på østenvindens gunst".

Sven Aggersøns historiske småskrifter på latin, hvoraf han også nedskrev datidens grundlov, (Knud og Absalons Venderlov), var født i året 1163 og man mener at hans skrift stammer fra omkring 1181-82 og er derfor det tidligste skrift om vikingetidens afslutning.

Humla er det gamle navn for byen Humlum (Forledet i Humlum er muligvis et tillægsord eller navneord af den stamme, der foreligger i mandsnavnet gammeldansk *Humli der betyder "bjergknold"*), og dette højdedrag må have været vikingernes stedfæstelse af samlingsstedet. Der har altså været en havn (Humlavig) et eller andet sted i Humlum sogn. Oversætteren af de gamle skrifter mente at havnepladsen måtte være ved Nissum Bredning, men den kunne også ligge et andet sted, nemlig ved den vig hvor Humlum fiskerleje/havn ligger nu. Det kommer helt an på hvor mange skibe det har drejet sig om. Men ligger tallet på omkring 1600 skibe, så kræver det plads, megen plads.

Området ville være et perfekt opsamlingssted idet man her kunne ligge i læ for vestenvinden, have gode udsigtsforhold når skibene skulle samles (fra limfjorden øst fra), der var nem adgang til ferskvand, fiskemuligheder og flade arealer til dyrenes græsning mens man ventede på vejrskiftet. Afsejlingsforholdene er perfekte når det drejer sig om hurtigt at få dybt vand under kølen, når vinden skiftede til sydøst eller øst. Desuden er der flere flugtmuligheder både over land og over vand.

Man skal huske på, at Limfjorden så noget anderledes ud på den tid. Den var ikke lukket mod vest og der var også adgang mod nord tæt ved Bulbjerg (omtrent ved Lund fjord, Løgstør bredning) Landskabet hævede og sænkede sig efter istiden omkring en linie tværs over Jylland. Den gik gennem Lemvig, lidt nord for Struer og videre østpå. Nord for linien hævede landskabet sig, hvorimod landskabet sænkede sig syd for samme linie.

Men andre gør også krav på opankringspladsen. Den engelske munk, Ælnod, skrev omkring 1120 at Kong Knud i 1085 samlede en kæmpeflåde på 1000 danske skibe, 60 norske og grev Robert I af Flandern skulle ligeledes stille med 600 skibe. Samlingsstedet kalder Ælnod for "Occidentalis Portus" (den Vestre havn) og det kunne godt være Humla for den sags skyld, men nogle historikere mener at det må være Krik Vig ud for Vestervig Kirke, 10 km nord for Skibsted fjord, et sted hvor Oksevejen førte igennem og hvor der var livlig handel, forsyningshavn og tingsted. Skibsted fjord forlænget med Sindrup Vejle ville være tæt ved Aggertangen, hvor der i 1100 tallet var udsejling til Vesterhavet.

Men da Ælnod kun skriver "den vestre havn" og det kan såmænd være mange steder. Så er Sven Aggesøn mere præcis med ordet "Humla". Så det åbne spørgsmål er derfor. Hvor lå Humla vigen i år 1085?

Et eller andet sted, hvor 1600 skibe kunne ligge i læ for venstenvinden!

Fra Sven Aggesøns historiske skrifter

"Paa den Tid, da han blomstrede i sin Magts Fylde, kom han med Sorg til at tænke paa, at han var bleven berøvet det Magtområde, han skulde have haft i Arv efter sin Faders Morbroder (Knud den Gamle). Efter at han altså havde sammendraget en Hær og stævnet en Flaade sammen, for at han kunde gaa løs paa England og erobre det, begav han sig til Humla, der paa den Tid var en Havn, som laa meget nær ved Havet (Vesterhavet), og bød sin Hær samle sig der. Og mens han nu, efter at have faaet sin Flaade samlet, laa der og ventede paa Østenvindens Gunst, lød det larmende Rygte pludselig for Kongens Øren, der forkyndte, at et Anslag om Forrædderi mod Riget var opstået i Slesvig. Han hastede da med al mulig Skyndsomhed i rivende Fart derhen, for at han kunde kvæle denne Sammensværgelses Spirer i deres Første Begyndelse. Da han nu var kommen derhen og havde fængslet og lænkebyndet Forbrydelsens Ophavsmænd og sat dem under sin Bevogtning, skyndte han sig i meget iltensom Fart tilbage til Flaaden, som han havde maattet forlade i Anledning af det uventede indtraadte Tilfælde, og han troede at skulle finde den paa det Sted, hvor han ved Tilfældets Indtræden havde ladet den tilbage. Men da han var kommen til den forud bestemte Plads, erfarede han, at alle Folkene med Trods og Ulydighed havde begivet sig hjem til deres eget"

Vikingerne var blevet trætte af at vente og da mange af dem mente, at årstiden nu var forpasset til et togt til England, så de vente tilbage til deres egn og familie i stedet. Kong Knud blev rasende og ville opkræve en stor bøde 40 mark til hver enkelte skibshøvedsmænd og en bøde på 3 mark til ledingsmændene af almuen. Kong Knud rejste nu fra den ene landsdel til den anden for at opkræve bøden og startede hos vendelboerne.

"Men folket her, som jo var vilddyragtigt og ustyrliges blod og lod ham føle i dets Natur liggende Raseri istedenfor at betale hans bøder. Saa ivrigt var nemlig Befolkningens Vrimmel stimlet

sammen, at end ikke een, fra hvis Husarne (ildsted) der opstod røg, for sig særligt fik Lov til at blive tilbage"

Kong Knud blev forfulgt ned gennem Jylland, over Middelfart Sund lige til Odense, hvor han blev dræbt.

Dermed endte reelt vikingetiden.

Nordvestjylland op til år 1100

Nordjylland så meget anderledes ud den gang, det var en samling småøer og vikingerne kunne derfor sejle både mod nord og mod vest, når man kom forbi Aggersborg ved Løgstør. Men hvordan så den egentlig ud?

Man kan i det mindste sige, at området langs hele Limfjorden har ændret sig radikalt siden Vikingetiden. Mange års sandflugt, erosion af fjordens kyster, aflejringer og en ikke uvæsentlig landhævning mod nord, har i høj grad ændret landskaberne.

Nordvestjylland er et ø-rige

Forskellige gamle skrifter indikerer at den vestlige del var et ø-rige. Ordet limfjorden går helt tilbage til vikingetiden og er nævnt i et utal af gamle skrifter. Adam af Bremen fortæller om Jylland, at der er øer nær ved fjordene og blandt de få byer han nævner er *Aalborg*, der flere steder betegnes som *civitas* og det er bemærkelsesværdigt, fordi Aalborg ligesom ikke har prædikat som bispeby. Også landsdelen Vendsyssel (Wændill) nævnes ofte i kilden, hvilket kan være et tegn på at landsdelen har været befolket med ikke så få mennesker. Han skriver desuden: "Der er mange øer i denne bugt, den første af dem er *Vendsyssel*. Den ligger ved indsejlingen til dette farvand. Den anden *Mors*, den tredje *Thy* i kort afstand til hinanden.

Limfjordslandet er sansynligvis fra meget gammel tid delt op i en række navnemæssig klart adskilte landskaber. Andre skrifter nævner *Hals* i forbindelse med kongemøder. *Aggersund* nævnes af Ælnoth som *Ubis agri*. Endelig nævnes *Oddesund* nogle gange i flere forskellige kilder.

Det interessante er, at disse 4 hyppigt nævnte steder (Hals, Aalborg, Aggersund og Oddesund) alle ligger ved naturgivne overfartssteder. *Vestervig* nævnes først i forbindelse med munken Thøger, der i midten af 1000 årene skulle have grundlagt kirken der.

Sagaerne taler gang på gang om at Limfjordsegnene blev hærget af de svenske og norske konger og at danskerne overalt havde samlinger af folk. Områdets politiske betydning var stor. Så sent som i 1200 tallet giver Saxo oplysninger om at "*fjorden er så rig på fisk, at den sikkert yder indbyggerne lige så meget føde, som hele agerlandet tilsammen*". Det var derfor en egn som var værd at hærge for de nordiske konger.

Der gives mange oplysninger om flådesamlinger og kongeophold gennem hele vikingetiden, dog specielt for perioden fra Knud den Store til Knud den Hellige. Ælnoths beskrivelse af bondeoprøret i 1086 og stormen på Aggersborg tillægges kongsgården her en vis betydning og det nævnes også at bispem er bosiddende i den nærliggende landsby, *Bejstrup*.

I kong Valdemars jordebog fra 1230'erne nævnes i bogens ø-liste. *Vust* (sogn i Hanherred; Thy) på lige linie som de andre ægte øer

Byer ved Limfjorden

Hals: Den gunstige beliggenhed lige inden for indløbet til Limfjorden har tidligere givet lokaliteten betydning. De islandske sagaer fortæller, at det var her at den norske kongesøn Harald Gråfeld år 970 blev dræbt af Gorm den Gamles sønnesøn Guldharald og i 1191 samledes den danske korsfarerflåde ved Hals før afrejsen til det 3. korstog:

Hals mod nord og Egense mod syd ligger på hver sin side af Limfjorden, som på dette sted kan sammenlignes med en flod. Således opfattede Harald Haardraade ifølge Snorre Sturlason i *Heimskringla* da også indsejlingen til Limfjorden ved Hals i 1061: "*Med limfjorden har det sig sådan, at indløbet kun er som et smalt flodløb...*"

Aggersborg (aggersund): Stedet har givetvis på det tidspunkt været en livlig handelsby. Det samme gælder for handelspladsen ved *Vestervig* (og er den væsentlige grund til placeringen af et bispesæde der).

Aggersborg har været en ret anselig langby. Bopladsen har været helårligt og stedfast, idet flere af husene viste spor efter reparationer. Oldsagsmaterialet fra udgravningerne er stort. Der er fundet mange spor af importerede varer.

I det største af de udgravede huse, et 41 meter lang hus, var et tegn på særdeles velstand. I et stolpehul lå en sammenklemt guldarmring og i samme hus er der fundet perler af bjergkrystal og skår efter glaskander.

Guld, bjergkrystal og glas var absolut ikke dagligvarer i vikingetiden.

Borgens beliggenhed og formål, skal ses i lyset af vandvejenes forløb og tyder på at den skulle kontrollere en tregrenet vandvej (øst-vest og nord). Det vil sige en offensiv kontrol (indkrævelse af skat og told) og den defensiv kontrol (forhindre fjendtlige overraskelser fra søvejen)

Landtrafikken

Vestpå gav trafikal passage store vanskeligheder med de store åløb og udstrakte moser, mens midtjyllands morænelandskab og dalstrøg østfra var mere farbar. Der var en rimelig tørskoet vej (hærvejen) fra Hamborg i syd, vest om Slesvig, over Flensborg Åbenrå til Viborg i Nord. Allerede syd for Viborg, ved Torning, grener det gamle vejforløb sig, en af dem påbegyndte "nedstigningen" til vadestedet ved Non Mølle, øst om Hald sø og vest om Viborgsøerne. Samt mod nordvest for at følge alhedens jævne slette med kurs mod Skive, for ved Hagebro vadested over Karup Å, at sende en vejgren vestpå mod Holstebro. Herfra gik der en vej mod Oddesund over Kærgårds Mølle og videre op over skrænterne ved Toftum Bjerge til Oddesund. En kortere rute, men knap så farbar, var at søge mod vadestedet ved "Struger" (Struer) og videre til Oddesund. Så allerede ved middelalderen begynder det overordnede vejnet at indstille sig efter de topografiske hensyn.

Mens hovedvejen fortsætter sin lange færd mod Ålborg, løber vejen mod Løgstør og Aggersund nordpå nær Himmerlands vestkyst, mens en række veje holder sig oppe i højlandet mellem Skals å, Tjele langsø og Nørre å's dalstrøg på vej mod Randers og Hobro.

Viborgs nærmål er Viborgs udhavn, Hjarbæk, dens fjernmål er Salling, Mors og Thy. Fra Fiskbæk ved Kvols fortsætter vejen vestpå mod Karup Å's mundingsvad ved Skive.

Skive er et af de mange eksempler på typografisk lokaliserede åmunding (Aros)

De landtrafikale ruter gennem oldtiden undgik som regel de fugtige strækninger, derfor var kystnære lokaliteter som Ålborg, Aggersborg oplagte overfartssteder til nordjylland og Skive var et oplagt sted for en anløbsplads med retning imod Viborg. Oddesund var ligeledes et oplagt overfartssted til Thy

Kyststrækningerne og sejlruiter

Kyststrækningerne fra Oddesund mod vest var stejle klinter. Klinterne kunne godt være anløbspladser, såfremt de havde brede strande og nem adgang (vej) til baglandet.

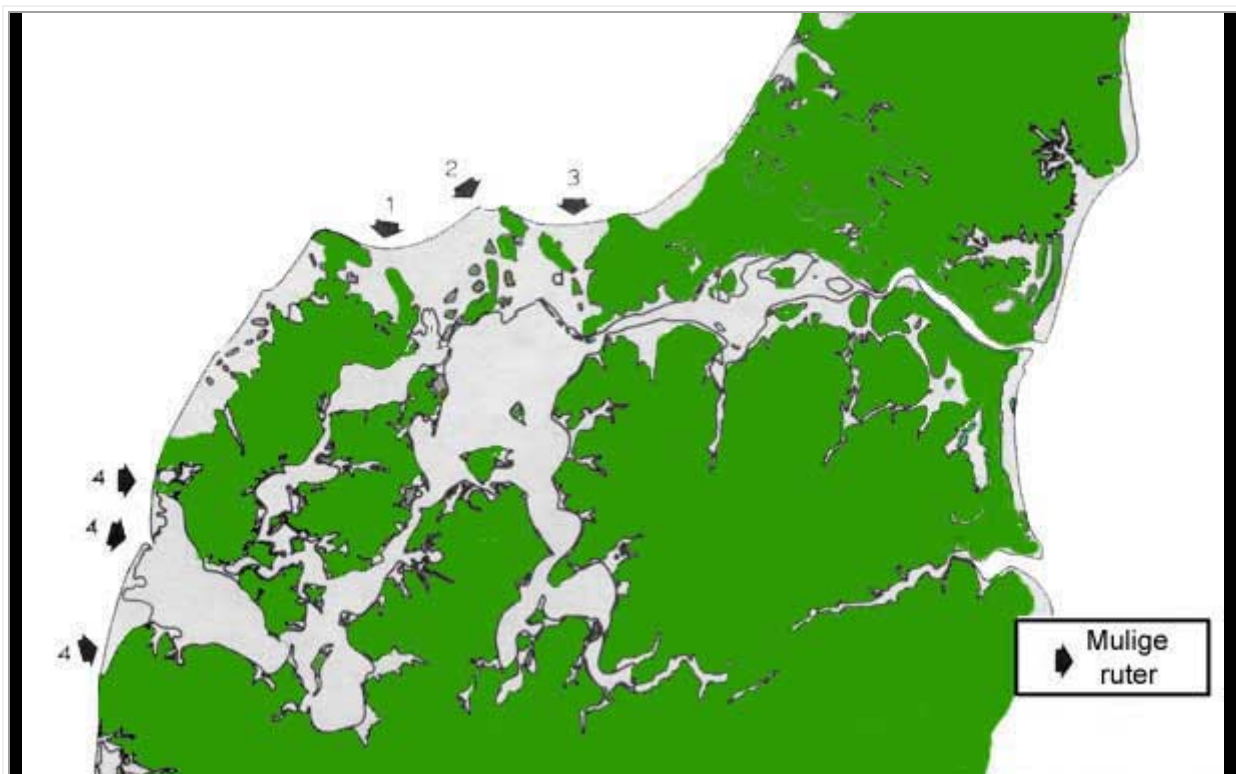
De ældste vidnesbyrd om en forbindelse mellem Nissum Bredning og Nordsøen er fra 1026-27, da Knud den store drog denne vej med sin flåde på vej hjem fra England.

I år 1085 berettes igen om en åbning, hvor Knud den hellige samlede en flåde ved *Vestervig* (A. Jessen 1920).

I følge gamle sagn har åbningen til vesterhavet været syd om Agger Tange over Ferring Sø i det 11 århundrede.

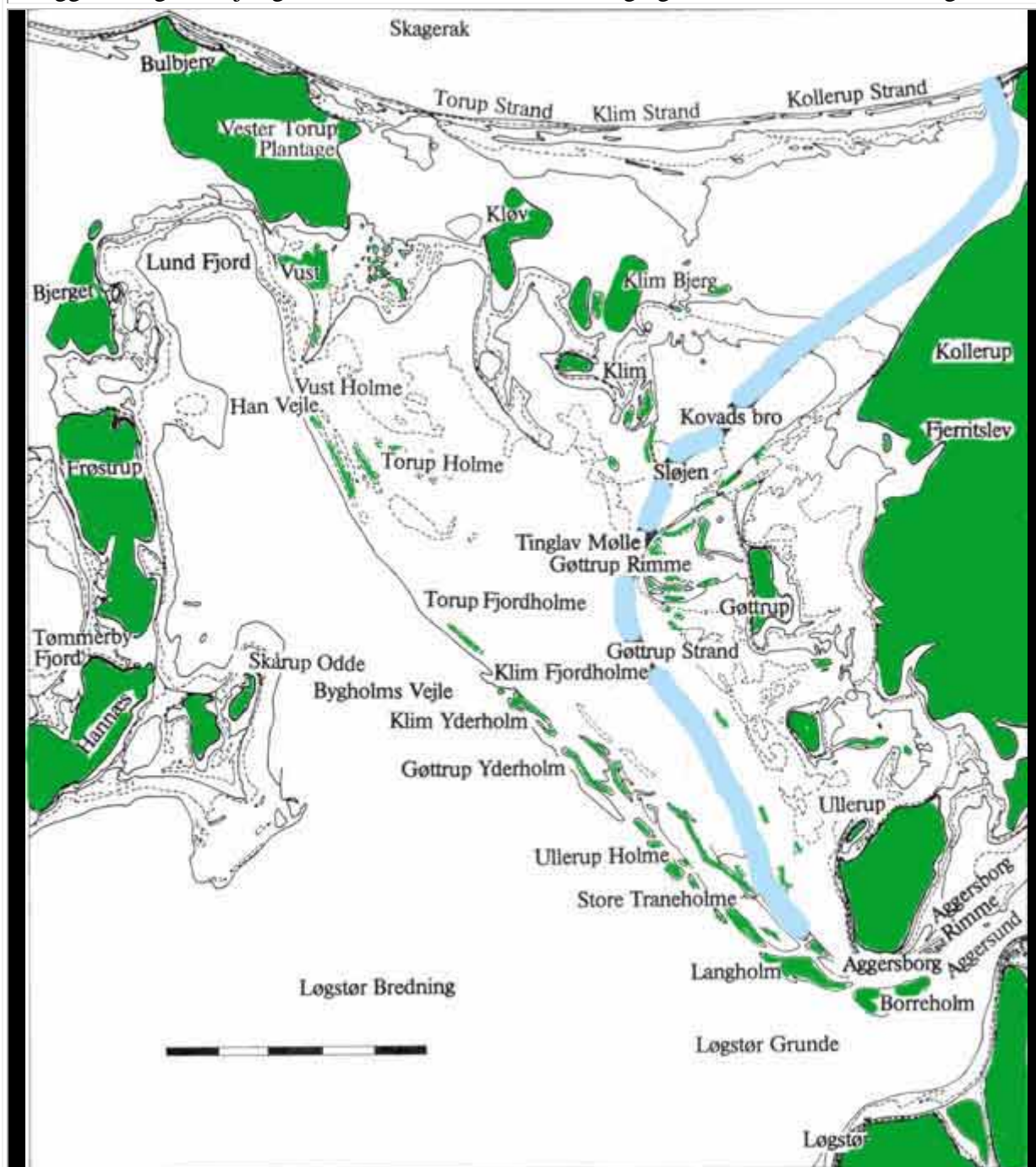
Åbningen er sandsynligvis sandet helt til omkring år 1100. Både Saxo og Svend Aggersøn nævner fjorden som lukket omkring år 1200. Men de vidste dog begge, at fjorden tidligere har været åben. Andre kilder nævner, at Agger Tange blev gennembrudt i året 1825.

Flytningen af bispesædet ved Vestervig til Børlum i 1100 tallet skyldes sandsynligvis en tilsanding af passagen gennem Agger tange, hvorved Vestervig fik mindre betydning som handelssted.

Landskabsbillede og eventuelle sejlruiter fra Limfjorden.

1. Hanstholm-Hjardemål (Skradekær), menes ikke mulig på grund af lukning omkring år 400 e.kr
2. Bygholm Vejle, kunne være mulig i år 1060
3. Sløjkanalen, kunne være mulig i år 1060
4. Agger-Tange udsejlinger. Øverste rute ud for Vestervig og nederste rute over Ferring Sø

Den blå optegnede rute menes at være "Sløjenområdet"

Udsejlingen mod nord

Blandt de ældre historiske kilder for en åbning af Limfjorden mod Skagerrak over Hanherred er den islandske sagaskriver Snorre Sturlason. Snorre beskrivelse af den norske kong Harald Haardraades flugt fra den danske kong Svend i år 1061 og findes citeret i mange senere skrifter. Snorres beretning er nedskrevet i det 12. århundrede. Det meget omtalte skrift lyder som følger i oversættelsen fra 1964 udgaven af kongesoger (K.S.Petersen 1976)

"Kong Harald heldt med skipa sine lenger inn i fjorden, der har er breiast og som dei kaller Lusbreid. Der er det eit smalt eid lengst inne i vika mot Vesterhavet og ditt rodde kong Harald om kvelden. Men om natta, få det hadde vorti mørkt, lossa dei skipa og drog dei over eidet, og alt det gjorde dei frå seg og seglbudde seg att føre dag og helt nordetter langs Jylland. Då kvad dei: Harald dansken radt utor hansa smatt ..."

I andre oversættelser f.eks. J. Stenstrup (1876) og G. Storm i 1877 nævnes ikke noget om vigen mod vesterhavet, men taler om et *eid* ved vigen "*vestr til hafs*". En anden oplysning der gives af Steenstrup er at Harald sejlede ind i fjorden hvor den var bredest, hvilket svarer til Livø Bredning. Spørgsmålet er om Harald var flygtet mod nord eller vest over Agger-tange.

K.Erslev (1873) og G. Strom (1877) foreslog at flugten må være foregået over Bygholm vejle og ud til Skagerrak ved Bulbjerg (2).

Sven Larsen (1975) lægger ruten over Lønnerup fjord, Kløv å og ud i Skagerak ved Vigsø: (1)
Et tredje forslag kommer fra J.T.Møller i 1982 som foreslår en flugtvej over *Sløjkanalen* og ud i Skagerak ved Kollerup Strand (3)

For den vestlige flugtvej igennem Nissum Bredning (4) taler bl.a. R.H.Kruse (1869) og J. Stenstrup (1876).

Stenstrup mener at det *eid*, som Snorre omtaler, må svare til sandbarren ved Løgstør og at Limfjorden må have været åben mod vest, således at Harald var reddet ved blot at komme over sandbarren. Det tidsmæssige aspekt gør dog ikke den flugtvej sandsynlig, idet "man roede til eidet på en aften, hvilket ikke kunne lade sig gøre, hvis man skulle ro fra Livø bredning.

Man har foretaget geologiske undersøgelser af jordbunden omkring Limfjorden og sætter man det ind i historisk perspektiv, er sandsynligheden for, at der på Harald Haardraades tid må have været et smalt stykke land, som adskilte Skagerak fra Sløjenområdet. Der er intet som taler for en reel sejlbare forbindelse på denne tid og dog!

Fundet af en middelalderskogge ved Strandgård (nogle hundrede meter inde i landet bag Kollerup Strand) og som var strandet engang i 12-1300-tallet, tyder på, at kystlinien har ligget langt længere mod syd i forhold til i dag.

Fra det sted er der godt 10 km til Limfjorden med lavtliggende enge. Ved at sammenholde oplysninger om perioder med og uden klitdannelse med daterede havniveaukurver og variationer i middelhøjvandet fra ca år 650 til i dag, antydes det at havniveauet må have været op til 1 meter højere omkring år 1000-1100.

I øvrigt er det også sandsynligt at fjordarmene ved Sløjen endnu ikke var sandet til i det 11.århundrede.

Flugten i det 11. århundrede kan således godt have fundet sted over Sløjen, fordi det var muligt for Harald at ro sine skibe så tæt på Skagerak, at han har været i stand til at trække dem resten af vejen. Om han valgte denne rute eller over Bygholm Vejle, hvor afstanden fra Skagerak dengang var lige

så kort, kan ikke konstateres med sikkerhed. Til gengæld vides det næsten sikkert, at Skadekærområdet lukkede allerede inden år 400 e.kr

Humla, som opsamlingsstedet i 1085

Når Svend Aggersøn nævner Humla, som ledningssamling af vikingeflåden, så var der en havn eller landingssted med god adgang til havet.

Dermed får man flyttet flådens leje ind i Venø Sund, en placering der fra et besejlingssynspunkt synes mere oplagt end selve Nissum bredning eller for den sags skyld Vestervig, idet igen af stederne gav ly for vestenvinden.

Placeringen af kystnære steder andre steder i Limfjorden, viser da også, at man hyppigt undgik kyster med stejle klinter. Venøsund kunne derimod give læ for vestenvinden og lå i øvrigt tæt på en lokalitet med færdsel, nemlig Oddesund.

De seneste historiske undersøgelser fra 1992 (Limfjordsprojektet), peger da også entydig på, at det er det rette sted for ledningssamlingen. Det er det mest sandsynlige sted, hvor flåden kunne ligge og vente på østenvindens gunst.

Sven Aggersøns præcise beretning om flådens samlingssted i året 1085: "At den flåde hvormed "Knut den II ville gøre togt til England, samledes i *Humla*, hvor han ventede på østenvindens gunst", er dermed med god sandsynlighed lokaliseret til Venø Sund.